

เนื้อหาความเป็นพหุวัฒนธรรมในแบบเรียนไทย¹

Multicultural Content in Thai Textbooks

จิตติเมดี อาภักธนานนท์² / Thithimadee Arphattananon

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอผลการศึกษาแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ที่ใช้ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ผู้วิจัยศึกษาแบบเรียนจำนวน 30 เล่ม เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาที่แสดงถึงความเป็นพหุวัฒนธรรมที่ปรากฏในแบบเรียน ผลการศึกษาพบว่า แบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีการนำเสนอเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่าแบบเรียนในอดีต อย่างไรก็ตามความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่กล่าวถึงนั้นส่วนใหญ่ยังเน้นวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น อาหาร การแต่งกาย ประเพณี โดยไม่มีการกล่าวถึงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมระหว่างกลุ่มทางวัฒนธรรมและไม่มีการกล่าวถึงปัญหาของชนกลุ่มต่างๆ ในประเทศไทย

คำสำคัญ: แบบเรียน ความเป็นพหุวัฒนธรรม ประถมศึกษา

Abstract

This article presents the result of an examination of social studies and history textbooks used in primary schools in Thailand. The author examined 30 textbooks issued according to the B.E. 2544 (2001 C.E.) and B.E. 2551 (2008 C.E.) curriculum to find how contents about multiculturalism are presented. The results show that textbooks in the B.E. 2551 (2008) curriculum have more multicultural content than those in the previous

¹ ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยและสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

curriculum. However, the multicultural content focuses on visible aspects of culture, such as food, dress, and festivals of people who live in different regions in Thailand. The inequality between people from different cultures and their problems are not mentioned.

Keywords: textbook, multiculturalism, primary education

ความนำ

“ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม” หากมีใครเอ่ยประโยคนี้ขึ้นมาเมื่อประมาณ 60 ปีก่อน คงถูกมองราวกับเป็นคนประหลาดถึงแม้เขาหรือเธอคนนั้นจะอ้างข้อมูลว่า “ประเทศไทยประกอบไปด้วยคนมากกว่า 30 เชื้อชาติ” (Encyclopedia of the Nations, 2008) ก็คงไม่ได้ทำให้สถานการณ์ดีขึ้น เมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประเทศไทยมองตัวเองว่าเป็นประเทศที่มีความเป็นชาติพันธุ์เดียว มีวัฒนธรรมเดียว และมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมาเป็นเวลาช้านาน (Jory, 2000; Hayami, 2006; Aewsriwong, 2012) แนวคิดเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมไม่ได้ถูกเน้นย้ำเท่าใดนักในประเทศไทย สาเหตุเนื่องมาจากนโยบายทางการเมืองและสังคมที่เน้นการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมมาโดยตลอด นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองใน พ.ศ. 2475 อย่างไรก็ตาม สถานการณ์โดยรวมทั้งสถานการณ์ภายในประเทศในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไป ความเป็นโลกาภิวัตน์นำมาซึ่งการเคลื่อนย้ายของคนและข้อมูลข่าวสาร ในประเทศไทยเองเราเห็นทั้งการเข้ามาของชาวตะวันตกและผู้ที่อยู่พหุมาจากประเทศเพื่อนบ้านของไทยเพื่อเข้ามาใช้แรงงาน สถานการณ์โลกเหล่านี้ประกอบกับสถานการณ์ภายในประเทศไทยเองที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมทั้งการตื่นตัวในเรื่องของสิทธิมนุษยชนที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่อาจถูกกดทับไว้ได้ดังเช่นที่เคยเป็นในอดีต กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ในประเทศไทยไม่ว่าจะเป็นกลุ่มชาวมลายูมุสลิม กลุ่มคนไทยเชื้อสายมอญได้มีการต่อสู้เพื่อเรียกร้องให้รัฐเคารพ

อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและการแสดงออกทางวัฒนธรรมของตนมากยิ่งขึ้น³ กล่าวได้ว่าประเทศไทยในปัจจุบัน ความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ปรากฏชัดเจนและซับซ้อนมากขึ้น

ในสมัยที่รัฐมองความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศนั้นนโยบายการศึกษาของรัฐล้วนมีจุดประสงค์เพื่ออบรมบ่มเพาะและ “เปลี่ยน” วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์เหล่านั้นให้เป็นวัฒนธรรมไทยแบบเดียวกันทั้งหมด อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้รับการยอมรับมากขึ้นในสังคมดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษานโยบายการศึกษาของรัฐในยุคที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมดูเหมือนจะได้รับการยอมรับมากขึ้นในปัจจุบัน ผู้วิจัยเลือกศึกษาแบบเรียนในฐานะที่เป็นแหล่งข้อมูลหนึ่งที่สะท้อนนโยบายของรัฐ เนื้อหาในแบบเรียนสะท้อนถึงอุดมการณ์ของสังคมและสิ่งที่รัฐต้องการปลูกฝังให้แก่เยาวชนในแต่ละยุคสมัย เนื้อหาในแบบเรียนในสมัยหนึ่งอาจถูกเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกเมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไป หรือเมื่อสถานการณ์ทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองเปลี่ยนไป ประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมก็เช่นเดียวกัน ในยุคชาตินิยมแบบเผ่าพันธุ์นิยมที่รัฐมองความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่าเป็นภัยคุกคามต่อความมั่นคงของประเทศ เราจะพบการเน้นย้ำเรื่องความยิ่งใหญ่ของเชื้อชาติไทยทั้งในและนอกประเทศในแบบเรียน (Osatharom, 2001) แล้วในสมัยปัจจุบันที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้รับการยอมรับมากขึ้นในประเทศไทยแล้ว เนื้อหาในแบบเรียนมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างไร และลักษณะของเนื้อหาเกี่ยวกับพหุวัฒนธรรมที่นำเสนอในแบบเรียนสะท้อนถึงนโยบายและท่าทีของรัฐต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างไร ประเด็นเหล่านี้เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการศึกษา

ในประเทศไทยมาตรฐานสาระการเรียนรู้ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานถูกกำหนดที่ส่วนกลางโดยคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกระทรวงศึกษาธิการ (Office of National Education Commission, 2002) จากนั้นสำนักพิมพ์ต่าง ๆ

³ เช่น การขอให้สถานศึกษามีเครื่องแบบสำหรับนักเรียนที่นับถือศาสนาอิสลามหรือการให้รัฐเคารพอัตลักษณ์ของชาวมอญที่แสดงออกในวาระต่างๆ เช่น ในงานวันรำลึกชาติมอญ

จึงผลิตแบบเรียนให้สอดคล้องกับมาตรฐานและสาระการเรียนรู้ที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด แบบเรียนที่ผลิตโดยสำนักพิมพ์จะต้องได้รับการรับรองคุณภาพทางวิชาการจากกระทรวงศึกษาธิการเสียก่อนจึงจะสามารถนำไปใช้ในสถานศึกษาได้ จากกระบวนการดังกล่าวจะเห็นได้ว่า กระทรวงศึกษาธิการหรืออีกนัยหนึ่งก็คือรัฐมีอิทธิพลในการกำหนดเนื้อหาในแบบเรียนอย่างมาก (Panwichai, 1999) ดังนั้นการวิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแบบเรียนจึงเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทำให้เราเข้าใจถึงมุมมองของรัฐที่มีต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม

ในบทความนี้ผู้วิจัยวิเคราะห์แบบเรียนที่ใช้ในระดับประถมศึกษา โดยมุ่งวิเคราะห์ในประเด็นเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแบบเรียน ผู้วิจัยเลือกแบบเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งประกอบไปด้วย รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และรายวิชาประวัติศาสตร์ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 โดยผู้วิจัยศึกษาแบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และแบบเรียนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 จำนวน 30 เล่ม จากหลากหลายสำนักพิมพ์⁴ เพื่อพิจารณาเนื้อหาแบบเรียนในหลักสูตรทั้งสองในประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรม นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพิจารณาเปรียบเทียบกับแบบเรียนที่ผลิตใน พ.ศ. 2520-2521 เพื่อให้เห็นความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับการนำเสนอประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมในการวิเคราะห์ความเป็นพหุวัฒนธรรมในแบบเรียนนั้น ผู้วิจัยพิจารณาใจความสำคัญของเนื้อหา ภาพประกอบที่ใช้ และปริมาณของเนื้อหาในแบบเรียน เพื่อวิเคราะห์ประเด็นเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่รัฐต้องการถ่ายทอดไปสู่ผู้เรียน

อนึ่ง “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ที่ผู้วิจัยใช้ในบทความนี้ หมายถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และวัฒนธรรม รวมถึงวิถีชีวิตของคนในประเทศไทย ในบทความนี้ผู้วิจัยใช้คำว่า “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” และคำว่า “พหุวัฒนธรรม” ในความหมายเดียวกัน

⁴ ผู้วิจัยศึกษาแบบเรียนที่จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ สันถันพัฒนาคุณภาพวิชาการ โรงพิมพ์ประสานมิตร กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการสำนักพิมพ์วัฒนาพานิช และสำนักพิมพ์แม็ค

ข้อค้นพบจากการวิจัย

ตารางที่ 1 และตารางที่ 2 แสดงผลการวิเคราะห์แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ผู้วิจัยศึกษาเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแบบเรียนทั้งสองหลักสูตรได้ผล ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางวิเคราะห์แบบเรียนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

ชั้น	หลักสูตรการศึกษา พ.ศ.	เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแบบเรียนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	สำนักพิมพ์	จำนวนรูปภาพ	ปริมาณเนื้อหา (หน้า)
ป.1	2544	- ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามโดยสังเขป - วัฒนธรรมของภาคต่างๆ	อจท.	4	2
	2551	- ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลามโดยสังเขป - กิจกรรมให้นักเรียนเรียนรู้การปฏิบัติของศาสนาอื่น - วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น	อจท. Mac.	6 3	5 2
ป.2	2544	- ความเป็นมาประวัติศาสตร์และหลักธรรม ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และ ศาสนาพราหมณ์ฮินดู - วัฒนธรรมไทย เช่น ภาษา การแต่งกาย กิริยา มารยาท และดนตรีไทย	อจท.	7	5
	2551	- พุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และ ศาสนาพราหมณ์ฮินดู - อาหารไทยในภูมิภาคต่างๆ	อจท.	8	8
ป.3	2544	- ความเป็นมา ประวัติศาสตร์ และคัมภีร์ของศาสนา คริสต์ ศาสนาอิสลาม และศาสนาพราหมณ์ฮินดู - ความแตกต่างของสิ่งแวดล้อมทางสังคมและ วัฒนธรรมของภาคต่างๆ ในประเทศไทย	อจท.	19	11

ชั้น	หลักสูตรการศึกษา พ.ศ.	เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแบบเรียนรายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม	สำนักพิมพ์	จำนวนรูปภาพ	ปริมาณเนื้อหา (หน้า)
	2551	- อิทธิพลของศาสนาอื่นที่มีต่อคนไทย - ประวัติ หลักธรรม ศาสนวัตถุ ศาสนสถานของ พุทธศาสนา ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และ ศาสนาพราหมณ์ฮินดู - ความสัมพันธ์ของบุคคลต่างศาสนา "ไกลต่างศาสนา" - การดำเนินชีวิตในความหลากหลายทางวัฒนธรรมทางศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรม ของท้องถิ่นและพื้นที่	อจท. พว. ปสม.	19 0 15	19 7 20
ป.4	2544	- ศาสนาคริสต์และศาสนาอิสลาม - วัฒนธรรมของภาคต่างๆ ในประเทศไทย	อจท.	8	5
	2551	- ความหลากหลายทางศาสนา - การใช้ชีวิตในความหลากหลายทางวัฒนธรรม ในแต่ละภาคและท้องถิ่น การยอมรับ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม	อจท. Mac.	13 8	12 4
ป.5	2544	- คัมภีร์ของศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม และ ศาสนาพราหมณ์ฮินดู - ความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น - ความหมายของพุทธศักราชและคริสต์ศักราช - ความสัมพันธ์กับอาณาจักรอัมัยอยุธยา	วพ.	8	15
	2551	- ประวัติหลักธรรมและคัมภีร์ของศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม - ความแตกต่างทางกายภาพและภูมิปัญญาของท้องถิ่น	อจท.	18	9
ป.6	2544	- ประวัติศาสดาคัมภีร์หลักธรรมพิธีกรรมของ ศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู และ ซิกข์	อจท.	12	12
	2551	- ประวัติศาสดาพิธีกรรมหลักคำสอนในศาสนาพุทธ คริสต์ อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู และซิกข์ - ความแตกต่างทางวัฒนธรรมในสังคมไทย (ภาษา ศาสนา การแต่งกาย การละเล่นพื้นเมือง และอาหาร)	อจท.	22	28

หมายเหตุ: อจท. หมายถึง สำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์, พว. หมายถึง สถาบันพัฒนาคุณภาพวิชาการ, ปสม. หมายถึง โรงพิมพ์ประสานมิตร, ศธ. หมายถึง กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, วพ. หมายถึง สำนักพิมพ์พัฒนาพานิช, Mac. หมายถึง สำนักพิมพ์แม็ค

ตารางที่ 2 ตารางวิเคราะห์แบบเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6

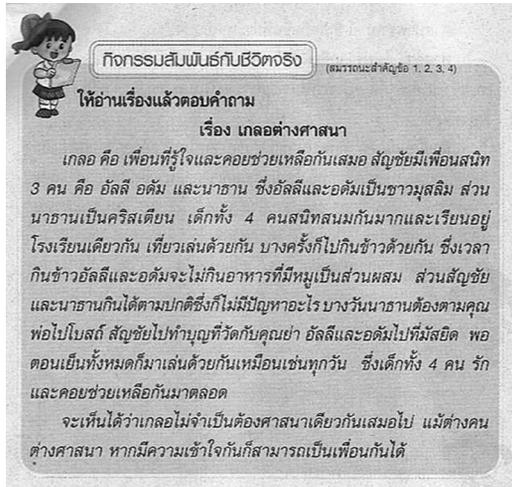
ชั้น	หลักสูตรการศึกษา พ.ศ.	เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแบบเรียนรายวิชาประวัติศาสตร์	สำนักพิมพ์	จำนวนรูปภาพ	ปริมาณเนื้อหา (หน้า)
ป.1	2544	- ความเป็นมาของคนไทยเชื้อสายจีน - ความหลากหลายเชื้อชาติของคนไทย	ศธ.	5	6
	2551	- เชื้อชาติของคนไทย - แหล่งวัฒนธรรมในท้องถิ่น	อจท. พว.	2 2	3 4
ป.2	2544	ความเป็นมาของชาวไทยเชื้อสายจีน	ศธ.	5	3
	2551	วัฒนธรรมประเพณีไทย (ประเพณี ภาษา และการไหว้)	พว.	5	4
ป.3	2551	- พุทธศักราช คริสต์ศักราช และอิจเราะห์ศักราช - ความหลากหลายทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมในภาคต่างๆ - วัฒนธรรมร่วมและความแตกต่างทางวัฒนธรรมแต่ละภาค	อจท.	11	17
			ศธ.	3	6
ป.4	2544	- สงครามกับประเทศพม่า - ภูมิปัญญาท้องถิ่น	อจท.	12	4
	2551	- อิทธิพลของแคว้นโบราณต่อพัฒนาการของไทย	อจท.	10	7
ป.5	2551	- ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น - อาณาจักรอยุธยาและธนบุรีความสัมพันธ์กับประเทศพม่า - อิทธิพลของอารยธรรมตะวันออกและตะวันตกไทย	อจท.	7	10
			พว.	11	8
ป.6	2544	- สงครามกับพม่าในสมัยกรุงศรีอยุธยาและกรุงธนบุรี - ความสัมพันธ์ในลักษณะที่ประเทศเพื่อนบ้านเป็นเมืองขึ้นของไทย (ขมร มลายู)	อจท.	7	8
	2551	- ความสัมพันธ์ที่ีระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน - ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศอาเซียน	อจท. พว.	12 9	25 25

จากการวิเคราะห์ความเป็นพหุวัฒนธรรมของแบบเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วย รายวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม และรายวิชาประวัติศาสตร์ ในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และแบบเรียนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 ดังปรากฏในตารางที่ 1 และตารางที่ 2 รวมถึงการวิเคราะห์เปรียบเทียบกับแบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2520 พบประเด็นที่น่าสนใจ ดังต่อไปนี้

1. ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในประเทศไทยที่ปรากฏในแบบเรียน

1.1 ความหลากหลายทางศาสนา

เมื่อพิจารณาเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่แบบเรียนระดับประถมศึกษานำเสนอ พบว่า "ความหลากหลายทางศาสนา" เป็นสิ่งที่ถูกนำเสนอมาตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน เมื่อย้อนกลับไปดูแบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2520 พบว่า แบบเรียนได้มีการพูดถึงศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ ศาสนาอิสลาม ศาสนาพราหมณ์ฮินดู และศาสนาซิกข์ เช่นเดียวกับแบบเรียนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และแบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เนื้อหาส่วนใหญ่ที่นำเสนอ คือ ประวัติของศาสนา ประวัติศาสดา คัมภีร์ และหลักปฏิบัติของศาสนา มีการกล่าวถึงจุดร่วมของศาสนาต่างๆ ว่าล้วนสอนให้คนเป็นคนดี อย่างไรก็ตาม ในขณะที่แบบเรียนในหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2520 กล่าวถึง พุทธศาสนาว่าเป็นศาสนาประจำชาติของไทย "ไทยเป็นประเทศที่นับถือพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ เพราะประชาชนส่วนใหญ่นับถือพุทธศาสนา" (Department of Academic Affairs, 1978: 136) แบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2551 กล่าวเพียงว่า ศาสนาพุทธเป็นศาสนาที่คนนับถือมากที่สุดในประเทศไทยและมีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมไทยวิถีชีวิตของชาวไทยหลายอย่าง ข้อแตกต่างอีกประการหนึ่งของเนื้อหาเกี่ยวกับความหลากหลายทางศาสนาในแบบเรียนหลักสูตร พ.ศ. 2551 กับแบบเรียนในหลักสูตรที่ผ่านมาคือ ในหลักสูตร พ.ศ. 2551 มีการกล่าวถึงการอยู่ร่วมกันระหว่างคนที่นับถือศาสนาต่างกัน (ภาพที่ 1) ในแบบเรียนมีการสอดแทรกกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้เกี่ยวกับวิถีปฏิบัติของคนต่างศาสนา แทนที่จะเป็นการกล่าวถึงศาสนาต่างๆ แยกจากกันเหมือนเช่นแบบเรียนในอดีต ในภาพที่ 1 เป็นเนื้อหาของกิจกรรมชื่อ "เกลอต่างศาสนา" ที่ให้นักเรียนอ่านเรื่องเกี่ยวกับมิตรภาพระหว่างเพื่อนที่นับถือศาสนาต่างกัน ที่มีวิถีชีวิตแตกต่างกันแล้วตอบคำถาม

ภาพที่ 1 “เกลตต่างศาสนา”

หนังสือแบบฝึกหัด กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ (Chalotorn, Chaichawat, Toedtammappaisarn, Charnwaiwit, and Phompan, 2009: 30)

นอกจากกิจกรรมที่นำเสนอในภาพที่ 1 แบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2551 ยังมีเนื้อหาและกิจกรรมอื่นๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนยอมรับและเคารพความแตกต่างทางศาสนา เนื้อหาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันระหว่างคนต่างศาสนาในประเทศไทย เช่น นี่เป็นสิ่งที่ทำให้หลักสูตร พ.ศ. 2551 แตกต่างจากหลักสูตร พ.ศ. 2544 หรือหลักสูตรก่อนหน้านั้นที่นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับศาสนาต่างๆ ในประเทศไทยเท่านั้น แต่ไม่ได้มีกิจกรรมหรือเนื้อหาที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างคนที่นับถือศาสนาต่างๆ

1.2 ความหลากหลายของวัฒนธรรมภาคต่างๆ ในประเทศไทย

นอกจากความหลากหลายทางศาสนาแล้วความหลากหลายทางวัฒนธรรมในภาคต่างๆ ของประเทศไทยเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่สังเกตเห็นในแบบเรียนหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เช่น แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลักสูตร พ.ศ. 2544 กล่าวถึง ความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่าเป็นผลมา

จากภูมิประเทศและภูมิอากาศที่แตกต่างกันของแต่ละภาค ส่งผลให้เกิดความแตกต่างทางวัฒนธรรม เช่น ประเพณีสถาปัตยกรรม การแต่งกาย อาชีพ และนิสัยใจคอของผู้คน (ภาพที่ 2) เช่น ภาคใต้แบบเรียนนำเสนอว่า “คนในภูมิภาคนี้มีความมุ่งมั่นเอาจริงเอาจัง ลักษณะบ้านเรือนจะเป็นบ้านชั้นเดียวอยู่อย่างง่าย ๆ อาชีพจะทำยางพารา ทำสวนปาล์ม ไร่กาแฟ ทำการประมง เต็ม ๆ จะว่ายน้ำเก่ง ส่วนหนึ่งเนื่องจากติดทะเลทั้งสองด้าน ศิลปวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ คือ รำโนราห์ หนังตะลุง ระเบิดอั้งลิ้ง” (Boonyaniwas, Tim-am, Boonchuay, 2006: 94) แบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ยังคงพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละภาคของประเทศไทยเช่นเดียวกับแบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2544 แต่สิ่งที่แตกต่างกันคือ แบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2551 มีการเปรียบเทียบวัฒนธรรมของแต่ละภาคและมีการเน้นย้ำถึงความเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมของประเทศไทย และความเป็นจริงของการมีชีวิตร่วมกันท่ามกลางความหลากหลายทางวัฒนธรรม (ภาพที่ 3) แทนที่จะพูดถึงวัฒนธรรมของแต่ละภาคอย่างแยกส่วนดังที่เคยเป็นมา ภาพที่ 3 เป็นเนื้อหาในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จะเห็นว่ามีการพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของประเทศไทย ซึ่งเมื่อเปรียบเทียบกับแบบเรียนในอดีตน่าจะเป็นครั้งแรกที่มีการอธิบายลักษณะทางสังคมของประเทศไทยในฐานะที่เป็นสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ภาพที่ 2 วัฒนธรรมของภาคต่างๆ ในประเทศไทย

ที่มา: หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐาน กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๕. (Boonyaniwas, Tim-am and Boonchuay, 2006: 90-91)

๒ ความแตกต่างทางวัฒนธรรม
 ประเทศไทยเป็นสังคมที่มีคนอยู่ร่วมกันมากมายหลายเชื้อชาติหลายภาษา มีความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีทางในการดำเนินชีวิตที่อาจแตกต่างไปจากคนรุ่นก่อนๆ ดังนั้นแต่ละท้องถิ่นย่อมจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกันไปตามเชื้อชาติ ความเชื่อ ไม่ว่าจะเป็น ภาษา การแต่งกาย อาหารการกิน การสร้างที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพ ตลอดจนขนบธรรมเนียม ประเพณี และค่านิยมต่างๆ

ภาพที่ 3 ความแตกต่างทางวัฒนธรรม

ที่มา: หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานพุทธศักราช ๒๕๕๑ (Aksorn, Boonyaniwas, Tim-am and Boonchuay, 2010: 95)

นอกจากนั้น ในแบบเรียนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หลักสูตร พ.ศ. 2551 ของสำนักพิมพ์อักษรเจริญทัศน์ (อจท.) มีการพูดถึงสาเหตุที่ทำให้พฤติกรรมการดำเนินชีวิตของคนต่างกัน โดยรวมสาเหตุทางศาสนา เศรษฐกิจ สังคม และการศึกษาไว้ด้วย ในแบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 หลักสูตร พ.ศ. 2551 ของสำนักพิมพ์แม็ค ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมของภาคต่างๆ ในประเทศไทยและสรุปว่าถึงแม้แต่ละท้องถิ่นจะมีวัฒนธรรมต่างกัน เช่น “ภาษา การแต่งกาย อาหาร การละเล่น การแสดง และศิลปะในด้านต่างๆ แต่ทุกคนที่อยู่ในดินแดนประเทศไทยต่างก็เป็นคนไทยและต่างก็มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาร่วมกันในการสร้างชาติบ้านเมืองไทยเช่นกัน” (Putmee, Yiemsawat, Singhatammasarn and Sikhantagasamitr, 2009: 28) นอกจากนี้แบบเรียนยังกล่าวถึงความขัดแย้งอันเกิดจากความแตกต่างของวิถีคิด การกระทำ และการดำเนินชีวิต รวมถึงแนวทางแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธีไว้ด้วย

1.3 ความหลากหลายทางเชื้อชาติของคนไทย

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 คือนิยามของความเป็นคนไทย โดยมีการให้ความหมายว่าคนไทยประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ ดังที่ปรากฏในภาพที่ 4 ซึ่งเป็นเนื้อหาจากแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 หลักสูตร พ.ศ.2551 ที่ผลิตโดย กระทรวงศึกษาธิการ มีการกล่าวถึงประวัติศาสตร์ของ “คนไทยเชื้อสายจีน” ที่อพยพมาอยู่ประเทศไทยตั้งแต่อดีตและมาประกอบอาชีพในประเทศไทย ในแบบเรียนยกตัวอย่างร้านขายของชำของคนจีนที่อพยพมาอยู่ในเมืองไทยมีรูปประกอบเป็นคนที่แต่งกายด้วยเสื้อผ้าแบบจีน (ภาพที่ 4) นอกจากนี้ชาวไทยเชื้อสายจีนแล้วในแบบเรียนวิชาประวัติศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หลักสูตร พ.ศ. 2544 ที่ผลิตโดยกระทรวงศึกษาธิการ ยังกล่าวถึงชาวไทยเชื้อชาติอื่นๆ ในบทที่ชื่อว่า “เราคือคนไทย” (ภาพที่ 5) เนื้อหาในภาพที่ 5 กล่าวถึงคนไทยเชื้อสายต่างๆ

วิภาอยากรู้เรื่องเก่าๆ ของครอบครัว จึงไปตามคุณตา คุณตาจึงเล่าเรื่องต่างๆ ให้ฟัง แล้วหยิบรูปถ่ายและสิ่งของต่างๆ ออกมาให้ดู

วิภา “รูปอะไรคะ”
 คุณตา “รูปของตาดอนอยู่ที่เมืองจีน นีรูปตอนมออยู่เมืองไทยใหม่ ๆ ตาหาบของขาย รูปนี้ตาแต่งงานกับยาย

ภาพที่ 4 เรามาจากไหน

ที่มา: หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ (Ministry of Education, 2010: 23)

เรื่องที่ ๑๔ เราคือคนไทย

ครอบครัวของน้ำใจเดินทางไปเยี่ยมญาติที่จังหวัดสงขลา ทุกคนดีใจที่ได้พบกัน

น้ำใจ “อากงทำทางมีความสุขมากที่ได้เจอพี่น้องที่มาจากเมืองจีนด้วยกันนะคะ”

พ่อ “พวกเขาเป็นคนไทยเชื้อสายจีนเหมือนกับเรา คำขายอยู่ที่นี้กันมานานแล้ว”

น้ำใจ “คนสงขลาเป็นคนไทยเชื้อสายจีนทั้งหมดหรือเปล่าคะ”

พ่อ “สงขลาเหมือนจังหวัดอื่นๆ ที่มีคนไทยหลายเชื้อชาติอาศัยอยู่ บางคนก็มีเชื้อสายจีน บางคนก็เป็นคนไทยเชื้อสายมลายู บางคนก็มีเชื้อสายมอญ หรือเชื้อสายลาว”

ยินดี “หนูเห็นมัสยิดตั้งอยู่หลายแห่ง คนที่นี่นับถือศาสนาอิสลามด้วยใช่ไหมคะ”

ภาพที่ 5 เราคือคนไทย

ที่มา: หนังสือเรียนสาระการเรียนรู้พื้นฐานประวัติศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๑ ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ (Department of Academic Affairs, Ministry of Education, 2004: 82-83)

ทั้งคนไทยเชื้อสายจีน และคนไทยเชื้อสายมลายู มีภาพประกอบที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อชาติต่างๆ และมีเนื้อหาในแบบเรียนที่บรรยายว่า “ประเทศไทยเรานี้ดีจังเลยนะคะ ที่มีคนหลากหลายเชื้อชาติ หลายศาสนา อยู่ร่วมกันได้” (Department of Academic Affairs, Ministry of Education, 2004: 84)

เมื่อพิจารณาเนื้อหาในแบบเรียนในปัจจุบันเทียบกับแบบเรียนในอดีตเรา จะเห็นความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการยอมรับว่าคนไทยประกอบด้วยคนหลายเชื้อชาติ แบบเรียนประถมศึกษาที่ปรากฏในภาพที่ 6 เป็นแบบเรียนที่ผลิตในพ.ศ. 2520 โดยกระทรวงศึกษาธิการเพื่อใช้ในวิชาสังคมศึกษา เนื้อหาที่ยกมาเป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาในบทที่ชื่อว่า “ชนต่างชาติในประเทศไทย” เราจะเห็นว่าแบบเรียนพูดถึงชาวจีนในฐานะที่เป็น “ชนต่างชาติ” ที่เข้ามาค้าขายหรือประกอบอาชีพต่างๆ ในประเทศไทย โดยไม่ได้กล่าวถึงพวกเขาในฐานะของ “คนไทยเชื้อสายจีน” ดังที่ปรากฏในแบบเรียนยุคปัจจุบัน นอกจากชาวจีนแล้วในแบบเรียนที่ผลิตในพ.ศ. 2520 ยังพูดถึงชาวเขมร ชาวญวน ชาวมาเลเซียว่าเป็นชาวต่างชาติที่เข้ามาอาศัยในประเทศไทย เพื่อทำงานหรือหนีร้อนมาพึ่งเย็นเป็นเวลานาน โดยไม่ได้กล่าวถึงพวกเขาเหล่านั้นในฐานะที่เป็นชาวไทย ดังนั้น เมื่อเปรียบเทียบแล้วเราจะเห็นได้ว่าแบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2544 และหลักสูตร พ.ศ. 2551 นั้นมีการยอมรับเรื่องความหลากหลายทางเชื้อชาติของชาวไทยมากกว่า สถานการณ์ทางการเมืองทั้งในประเทศและนอกประเทศเป็นสาเหตุประการหนึ่งของความแตกต่างของเนื้อหาในแบบเรียน หลักสูตร พ.ศ. 2520 สร้างขึ้นภายใต้กรอบแนวคิดชาตินิยม ดังนั้น จึงไม่น่าแปลกใจที่เราจะเห็นเนื้อหาในแบบเรียนที่กล่าวถึงคนเชื้อชาติอื่นๆ โดยเฉพาะชาวจีนว่าเป็น “ชาวต่างชาติ” ไม่ใช่คนไทย แต่ในยุคปัจจุบันเป็นยุคโลกาภิวัตน์ที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจต้องการความสามารถในการติดต่อสื่อสารและความเข้าใจในวัฒนธรรมที่หลากหลาย เราจึงเห็นการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะความหลากหลายทางเชื้อชาติมากขึ้นในประเทศไทย นอกจากนั้น การพัฒนาของการปกครองระบอบประชาธิปไตย และบรรทัดฐานของประชาคมโลกเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนล้วนมีผลต่อการปฏิบัติต่อคนเชื้อชาติต่างๆ ในประเทศไทย เช่น การคุ้มครองสิทธิของชนกลุ่มน้อยที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักร

ไทย การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เองที่นำไปสู่เนื้อหาของแบบเรียนที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับความหลากหลายทางเชื้อชาติและความหลากหลายทางศาสนา

ภาพที่ 6 “ชนต่างชาติ” ในประเทศไทย

ที่มา: แบบเรียนสังคมศึกษา ตอนที่ 1-4 เราและเพื่อนบ้านของเรา ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ (Department of Academic Affairs, Ministry of Education, 1978: 68-69)

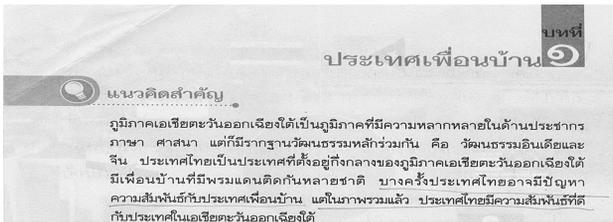
2. ความเป็นมาของชนชาติไทยและความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน

เมื่อเปรียบเทียบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กับ หลักสูตร พ.ศ. 2520 เราจะเห็นความแตกต่างของเนื้อหาเกี่ยวกับความเป็นมาของชนชาติไทยหลักสูตร พ.ศ. 2520 กล่าวว่าเมื่อประมาณ 5,000 ปีมาแล้วคนไทยตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศจีนแต่ถูกชาวจีนรุกรานจึงได้อพยพมาอยู่ในดินแดนตอนใต้ของจีน และถอยร่นลงมาในดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบัน (Department of Academic Affairs, Ministry of Education, 1978: 57) แต่ในหลักสูตร พ.ศ. 2551 เราไม่พบประเด็นเรื่องคนไทยอพยพมาจากประเทศจีน พัฒนาการของประเทศไทยถูกนำเสนอในรูปแบบของแคว้นโบราณก่อนที่จะพัฒนาไปสู่อาณาจักรสุโขทัย อโยธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์

ตามลำดับแบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2544 และหลักสูตร พ.ศ. 2551 บางเล่มนำเสนอข้อสันนิษฐานว่า ชาวไทยอยู่ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยมาตั้งแต่สมัยโบราณ รวมทั้งข้อสันนิษฐานอื่นๆ โดยมีได้สรุปว่าคนไทยอพยพมาจากประเทศจีน เช่นในหลักสูตร พ.ศ. 2520

นอกจากประเด็นเรื่องความเป็นมาของชาติไทยแล้ว ในแบบเรียนประวัติศาสตร์ หลักสูตร พ.ศ. 2520 และหลักสูตร พ.ศ. 2544 เราเห็นเนื้อหาเกี่ยวกับการสู้รบระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเช่น พม่า กัมพูชา มลายู โดยเฉพาะประเทศพม่า แบบเรียนนำเสนอเหตุการณ์สู้รบครั้งสำคัญหลายเหตุการณ์อย่างละเอียด เช่น เหตุการณ์สงครามเก้าทัพ สงครามยุทธหัตถี เหตุการณ์ไทยรบพม่าที่บางแก้วเมืองราชบุรี รวมทั้งนำเสนอเรื่องราวของเขมรและมลายูในฐานะประเทศราชของไทย

สิ่งที่น่าสังเกตคือ ในหลักสูตร พ.ศ. 2551 ในบทที่ว่าด้วยประเทศเพื่อนบ้านของไทย รายละเอียดเกี่ยวกับการสู้รบระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเช่นที่กล่าวมาข้างต้นไม่ได้รับการเน้นย้ำเท่ากับในหลักสูตรที่ผ่านมา แบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2551 นำเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อมูลทางภูมิศาสตร์ การเมือง การปกครอง สังคม และเศรษฐกิจของประเทศเพื่อนบ้านของไทย โดยไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ในลักษณะเป็นปฏิปักษ์ต่อกันเช่นในหลักสูตร พ.ศ. 2544 โดยแบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2551 กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านว่า “บางครั้งประเทศไทยอาจมีปัญหาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ในภาพรวมแล้วประเทศไทยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” (ภาพที่ 7)

ภาพที่ 7 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน

ที่มา: หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐานประวัติศาสตร์ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม (Moonlasilpa, n.d.: 16)

สาเหตุของความแตกต่างกันของเนื้อหาในประเด็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านนั้น อาจเป็นเพราะหลักสูตร พ.ศ. 2520 ที่กล่าวถึงในย่อหน้าข้างบนนั้น ถูกกำหนดขึ้นเพื่อปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม (Osatharom, 2001) รัฐใช้วิธีสร้างศัตรูภายนอกของชาติขึ้นมาเพื่อปลูกสำนึกความรักชาติของคนไทยซึ่งพม่าและเขมรดูเหมือนจะถูกสร้างให้เป็นศัตรูลำดับต้นๆ ของประเทศไทยมาช้านาน โดยเฉพาะพม่าที่ถูกสร้างให้เป็นศัตรูตัวฉกาจของประเทศไทย (Aewsriwong, 2002) สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นในแบบเรียนตั้งแต่อดีตจนถึงแบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2544 จนอาจกล่าวได้ว่า การต่อสู้ระหว่างชาติไทยกับชาติอื่นในแถบเอเชียอาคเนย์เป็นโครงเรื่องหลักของประวัติศาสตร์ไทย (Osatharom, 2001) อย่างไรก็ตาม ในยุคปัจจุบันความเกรงกลัวภัยจากประเทศเพื่อนบ้านในยุคสงครามเย็น และการเน้นความรู้สึกรักชาติโดยแนวคิดชาตินิยมได้เปลี่ยนแปลงไป ปัจจุบันความมั่นคงของประเทศไม่ได้อยู่ที่การควบคุมอธิปไตยเหนือดินแดน (Prasertkul, 2008) โดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่การเคลื่อนย้ายของคนเป็นไปอย่างเสรี การผูกยึดคนไว้กับดินแดนของชาติเป็นเรื่องที่ไม่อาจเป็นไปได้อีกต่อไป ในยุคปัจจุบันความมั่นคงของชาติขึ้นอยู่กับความสามารถในการแข่งขันและความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งความมั่นคงนั้นจะเกิดได้จากการร่วมมือกับประเทศต่างๆ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม ในระดับปัจเจกและระดับประเทศ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่การร่วมมือระหว่างภูมิภาคเพื่อประโยชน์ทางเศรษฐกิจเป็นประเด็นหลักในการพัฒนาประเทศ และการเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนเป็นสิ่งที่ได้รับการเน้นย้ำในเนื้อหาของแบบเรียนที่เน้นการสร้างประเทศเพื่อนบ้านให้เป็นศัตรูจึงไม่สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมอีกต่อไป

ด้วยเหตุนี้เอง เราจึงเห็นความเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาของแบบเรียนได้อย่างชัดเจน แบบเรียนในหลักสูตร พ.ศ. 2551 ไม่ได้เน้นเนื้อหาเกี่ยวกับการเป็นปฏิปักษ์กับประเทศเพื่อนบ้านและนำเสนอเหตุการณ์การสู้รบและสงครามเพื่อปลูกฝังความแค้นในใจของคนไทยเช่นในอดีต แบบเรียนในยุคนี้กล่าวเพียงสั้นๆ ว่าประเทศไทยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้าน การเสียกรุงศรีอยุธยาถูกกล่าวถึงในฐานะข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่ไม่ได้มีการนำมาขยายความและเน้นย้ำเพื่อปลุก

สำนึกความรักชาติเช่นแบบเรียนในอดีต อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เนื้อหาในแบบเรียนจะไม่ได้เน้นย้ำเกี่ยวกับการสู้รบกับประเทศเพื่อนบ้านเท่ากับแบบเรียนในอดีต แต่การเปลี่ยนแปลงในระดับชั้นเรียนยังต้องขึ้นกับครูผู้สอนด้วย ตามหลักการของการจัดการศึกษาในสังคมที่มีหลากหลายวัฒนธรรม ครูควรมีการนำเสนอมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย โดยเฉพาะในวิชาประวัติศาสตร์ ในกรณีของเหตุการณ์การสู้รบกับประเทศพม่า ครูอาจมีการนำเสนองานของนักวิชาการที่มองเหตุการณ์นี้ในมุมมองของประเทศพม่า รวมทั้งมีการทำความเข้าใจกับนักเรียนว่าเหตุการณ์นี้เช่นนี้เป็นเหตุการณ์ในอดีตโดยไม่ปลุกฝังความเกิดความเกลียดชังให้เกิดขึ้นในใจของนักเรียน

สรุป

กล่าวโดยสรุปแบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 มีการนำเสนอเรื่องความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากกว่าแบบเรียนในอดีต ทั้งแบบเรียนในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544 และแบบเรียนที่ผลิตใน พ.ศ. 2520-2521 ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแบบเรียนถูกนำเสนอในรูปของความหลากหลายทางศาสนา ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น เช่น ประเพณี อาหาร การแต่งกาย ในแบบเรียนมีหน่วยการเรียนรู้เกี่ยวกับ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” โดยเฉพาะมีการกล่าวถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติว่าบรรพบุรุษของคนไทยเป็นคนที่อยู่พม่าจากประเทศอื่น ซึ่งแตกต่างจากแบบเรียนในอดีตที่มองคนที่มาจากประเทศอื่นว่าเป็นชาวต่างชาติเท่านั้น นอกจากนี้ในเรื่องของความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านแบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กล่าวว่า ประเทศไทยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศเพื่อนบ้านซึ่งแตกต่างจากแบบเรียนในอดีตที่เน้นการสู้รบและมีเนื้อหาที่ปลุกเร้าความรักชาติ โดยสร้างให้ประเทศเพื่อนบ้านเป็นศัตรู การที่แบบเรียนมีเนื้อหาที่สะท้อนความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้นนั้น เป็นเพราะปัจจัยทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เช่น การสิ้นสุดของยุคสงครามเย็น ระบอบการเมืองการปกครอง

ที่มีความเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น รวมไปถึงการขยายตัวทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยว ทำให้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่เคยถูกมองว่าเป็นภัยคุกคามต่อความเป็น ปึกแผ่นและเอกราชของชาติ ถูกมองใหม่ในฐานะที่เป็นสินค้าอย่างหนึ่ง ความหลากหลายทางวัฒนธรรม เช่น อาหารท้องถิ่น ประเพณีท้องถิ่น การแต่งกาย ด้วยเครื่องแต่งกายพื้นเมือง ล้วนมีผลดีในการช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว นอกจากปัจจัยภายในประเทศแล้ว ค่านิยมสากลในเรื่องสิทธิมนุษยชน รวมทั้งบทบาทขององค์กรระหว่างประเทศก็มีอิทธิพลอย่างมากต่อการยอมรับ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมในประเทศไทย ยกตัวอย่างเช่น ใน พ.ศ. 2544 องค์กรการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ หรือ UNESCO ได้ออกประกาศสากล UNESCO ว่าด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม (The UNESCO Universal Declaration on Cultural Diversity) ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับความ สำคัญของ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม นอกจากการออกประกาศ UNESCO ยังมีการเผยแพร่แนวคิดเรื่องการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมผ่านทาง การจัดประชุมสัมมนา การเผยแพร่คู่มือและแนวปฏิบัติที่ประเทศสมาชิกสามารถ นำไปใช้กับประเทศตนเอง ซึ่งบทบาทดังกล่าวขององค์กร UNESCO มีอิทธิพลต่อ ประเทศสมาชิก ซึ่งรวมถึงประเทศไทยในการเพิ่มความตระหนักและการยอมรับ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้เนื้อหาในแบบเรียนในหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 จะมีการกล่าวถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมมากขึ้น แต่ “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” ที่ปรากฏในแบบเรียนส่วนใหญ่แล้วเป็นวัฒนธรรม ที่เป็นวัตถุ เช่น อาหาร ภาษา การแต่งกาย สถาปัตยกรรม นอกจากนั้น ส่วนใหญ่ ยังมองวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ตายตัว เช่น ภาคเหนือมีประเพณีการบวชลูกแก้ว ประเพณี สงกรานต์ ประเพณีตานก๋วยสลาก มีการประกอบอาชีพทำเครื่องเงิน ภาคใต้มี ประเพณีวันสารทเดือนสิบ การรำโนราห์ หนึ่งตระกูล มีอาหารคือข้าวยาแกลงไต้ปลา ในส่วนที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทยก็เช่นเดียวกันเนื้อหาในแบบเรียนยกตัวอย่าง เอกลักษณะของวัฒนธรรมไทย เช่น ต้มยำกุ้ง ผัดไทย ภาษาไทย ขนมลูกชุบ ซึ่ง เป็นการมองแบบเหมารวมและผลักให้วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ตายตัวไม่ใช่สิ่งที่เป็นพลวัต

ที่มีการเปลี่ยนแปลง พุดอีกอย่างก็คือ สิ่งปรากฏในแบบเรียนสะท้อนหาที่ของรัฐในการสถาปนาวัฒนธรรมต่างๆ (Institutionalized) แล้วทำให้เป็นมาตรฐาน (Standardized) โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือวัฒนธรรมที่มองเห็น เช่น ถ้าพุดถึงชาวเขาจะนึกถึงเครื่องแต่งกาย การทำไร่เลื่อนลอย พุดถึงชาวมุสลิมก็จะนึกถึง อาหาร การแต่งกาย เพราะฉะนั้นการตระหนักในความหลากหลายทางวัฒนธรรมของรัฐที่แสดงออกผ่านทางเนื้อหาในแบบเรียนจึงไม่ได้หมายถึง การปลดปล่อยทางวัฒนธรรม หรือ การให้อิสระทางวัฒนธรรมเสมอไป แต่หมายถึงการจัดประเภทวัฒนธรรม การทำให้มาตรฐาน และการจัดการกับความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Management of Diversity) รูปแบบหนึ่งนั่นเอง

การที่ความหลากหลายทางวัฒนธรรมรูปแบบดังกล่าวได้รับการยอมรับ เพราะเป็นความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ให้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยวหรือการค้า เช่น อาหาร เครื่องแต่งกาย ประเพณีของชนกลุ่มต่างๆ ในสังคมล้วนเป็นวัฒนธรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่ “ขายได้” และเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ในทางตรงกันข้ามเนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นความสลัซซึบซ็อน เป็นความสัมพันธ์ของคน หรือ เป็นผลของปัจจัยหลายอย่างในสังคม เป็นสิ่งที่ “ขายไม่ได้” นอกจากขายไม่ได้แล้วยังเป็นสิ่งที่บั่นทอนความชอบธรรมของรัฐ ทำให้อำนาจของคนกลุ่มใหญ่ในสังคมสันคลอน เนื้อหาเกี่ยวกับวัฒนธรรมเช่นนี้จึงไม่ถูกบรรจุไว้ในแบบเรียน นอกเหนือจากนั้นการยอมรับทางวัฒนธรรมลักษณะนี้ยังทำให้กลุ่มทางชาติพันธุ์ต่างๆ พอใจว่าวัฒนธรรมของตนเองได้รับการยอมรับมากขึ้น นักวิชาการหลายคนเรียก “ความหลากหลายทางวัฒนธรรม” แบบนี้ว่าเป็น “ความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่ถูกทำให้ปลอดการเมือง” แล้ว (depoliticized) (Jory, 2000; Hayami, 2006; Aewsriwong, 2012) กล่าวคือ แบบเรียนไม่มีการกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมทางอำนาจของคนต่างวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสาเหตุของความขัดแย้งของคนต่างวัฒนธรรม เช่น แบบเรียนไม่มีการกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมหรือการเอาใจเอียงระหว่างชนกลุ่มต่างๆ ในสังคม เช่น ชาวเขา ชาวเล ชาวมุสลิม มีเพียงการสอดแทรกเนื้อหาและกิจกรรมที่ปลูกฝังความสามัคคีระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เช่น กิจกรรมสร้างความสามัคคีระหว่างนักเรียนที่นับถือ

ศาสนาต่างกัน แบบเรียนกล่าวว่าวิถีชีวิตที่แตกต่างกันของคนที่ย้ายในพื้นที่ต่าง
กัน หรือนับถือศาสนาต่างกันอาจทำให้เกิดความขัดแย้ง ดังนั้นหน้าที่ของนักเรียน
คือต้องทำความเข้าใจในวัฒนธรรมที่แตกต่างและอยู่ร่วมกันอย่างสามัคคี ลักษณะ
ของความหลากหลายทางวัฒนธรรมแบบนี้เป็นการช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้กับ
รัฐแบบหนึ่ง คือ ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มคนต่างวัฒนธรรม โดยที่ไม่ต้อง
พูดถึงสาเหตุและผลของการมีวัฒนธรรมที่แตกต่างว่าเอื้อประโยชน์ต่อกัน และ
ยังไม่ต้องพยายามทำให้ทุกคนเท่าเทียมกันแต่ให้คนที่วัฒนธรรมแตกต่างกันอยู่
ร่วมกันอย่างมีความสุข

นอกจากนั้น แบบเรียนยังสะท้อนท่าทีของรัฐที่มีการยอมรับวัฒนธรรมที่เป็น
เป็นวัตถุและที่ไม่มีการเมืองมาเกี่ยวข้อง เช่น รัฐประชาสัมพันธ์และยอมรับประเพณี
โล่ชิงช้าของชาวเขา แต่ไม่ยอมรับสิทธิในที่ดินทำกิน หรือ สิทธิความเป็นพลเมือง
ของชาวเขา หรือ ในกรณีของชาวมุสลิม อาจมีการยอมรับเรื่องของอาหาร เช่น
ซาซุก โรตีสาน ข้าวหมกไก่ แต่ไม่ยอมรับการเรียกร้องเรื่องวันหยุดตามหลักศาสนา
หรือในกรณีของชาวเล อาจมีการยอมรับประเพณีลอยเรือและใช้เป็นจุดขายในการ
ท่องเที่ยว แต่ไม่ยอมรับข้อเรียกร้องเรื่องกรรมสิทธิเหนือที่ดินของชาวเล เพราะ
จะนั้นถึงแม้ว่าความหลากหลายทางวัฒนธรรมในประเทศไทยจะแฝงไว้ซึ่งความ
เหลื่อมล้ำในโอกาสทางสังคมของคนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกัน แต่แบบเรียนไม่มี
การนำเสนอความหลากหลายทางวัฒนธรรมในแง่ของความแตกต่างในทางอำนาจ
และโอกาสและสภาพเศรษฐกิจและการเมืองที่ไม่เท่าเทียมของกลุ่มวัฒนธรรมต่าง ๆ
นี้เลย สิ่งที่แบบเรียนนำเสนอคือ วัฒนธรรมที่ไม่ทำทลายอำนาจของรัฐและคนกลุ่ม
ใหญ่ในสังคม

สรุปคือ การยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมของรัฐที่สะท้อนผ่าน
แบบเรียนเป็นเครื่องมือของรัฐแบบหนึ่งนั่นเอง ถ้าการบังคับให้ทุกคนต้องเหมือน
กันเป็นเครื่องมือที่รัฐใช้ในอดีตเพื่อความเป็นเอกภาพ การยอมรับความหลากหลาย
ทางวัฒนธรรมก็เป็นเครื่องมือของรัฐเช่นเดียวกัน และเป็นเครื่องมือที่ถือว่าเหมาะกับ
ยุคสมัยนี้ที่ความมั่นคงของรัฐขึ้นอยู่กับการพัฒนาทางเศรษฐกิจและค่านิยมเรื่อง
สิทธิมนุษยชน

เอกสารอ้างอิง

- Aewsriwong, Nithi. (2002). *Phama Satru ti Maimee Tua Ton*. (In Thai) [Burma: an Imaginary Enemy] In Nithi Aewsriwong, ***The politics of history and memory***, 89-94. Bangkok: Matichon.
- Aewsriwong, Nithi. (2012). *Phahu Wattanatam Niyom*. (In Thai) [Multiculturalism]. **Matichon Weekly**, 32 (1655), 30-31.
- Aksorn, Yaowalak., Boonyaniwas, Wiriya., Tim-am, Suphon and Boonchuay, Srisuwan. (2010). ***Nangsue Rien Rai Wicha Puentan Sangkom Suksa Sassana lae Wattanantam Chan Prathom Suksa Pee Tee See***. (In Thai) [Textbook in Social Studies, Religions and Culture for Grade 4]. Bangkok: Aksorncharoentat
- Boonyaniwas, Wiriya., Tim-am, Suphon. and Boonchuay, Pairach. (2006). ***Nangsue Rien Sarakarn rienru Puentan Klumsara Karn Rreinru Sangkom Suksa Sassana lae Wattanantam Chan Prathom Suksa Pee Tee Nueng***. (In Thai) [Textbook in Social Studies, Religions and Culture for Grade 1] (6th ed.). Bangkok: Aksornchaorentat.
- Chalotorn, Suphannee., Chaichawarat, Rewanee., Toedtammapisarn, Phatchaporn., Charnwaiwit, Rattanaporn. and Phompan, Chuleeporn. (2009). ***Nangsue Rien Raiwicha Phuntarn Sangkom Suksa Sassana lae Wattanatam Chan Prathom Suksa Pee Tee Sarm***. (In Thai) [Social Studies, Religion and Culture Textbook for Grade 3]. Bangkok: Prasarnmitr.
- Department of Academic Affairs, Ministry of Education. (1978). ***Bab Rien Sangkom Suksa Ton tee Neung Teung See Rao lae Puenbaan Kong Rao Chan Prathom Suksa Pee Tee See***. (In Thai). (11th ed.). [Social Studies Textbook Part 1-4: We and Our Neighbors]. Bangkok: Krusapha Ladprao

- Department of Academic Affairs, Ministry of Education. (1978). **Bab Rien Sangkom Suksa Chan Prathom Suksa Pee Tee See**. (In Thai) [Social Studies Textbook for Grade 4]. (9th ed.). Bangkok: Krusapha Ladprao
- Department of Academic Affairs, Ministry of Education. (2004). **Nangsue Rien Sara Karn Rienru Puenthan Prawattisart Chan Prathom Suksa Pee Tee Nueng**. (In Thai). (3rd ed.). [History Textbook for Grade 1]. Bangkok: Krusapha Ladprao.
- Encyclopedia of the Nations.(2008). *Thailand – Ethnic Groups*. Retrieved on June 26, 2009 from <http://www.nationsencyclopedia.com/Asia-and-Oceania/Thailand-ETHNIC-GROUPS.html>
- Hayami, Yoko. (2006). Redefining “Otherness” from Northern Thailand. **Southeast Asian Studies**, 44(3), 283-294.
- Jory, Patrick. (2000). Multiculturalism in Thailand: Cultural and Regional Resurgence in Diverse Kingdom. **Harvard Asia Pacific Review**, 4 (1), 18-22.
- Ministry of Education. (2010). **Nangsue Rien Sara Karn Rienru Puenthan Prawattisart Chan Prathom Suksa Pee Tee Song**. (In Thai). [History Textbook for Grade 2]. Bangkok: Krusapha Ladprao.
- Moonlasilpa, Wutthichai. (n.d). **Nangsue Rien Sara Karn Rienru Puenthan Prawattisart Chan Prathom Suksa Pee Tee Hok**. (In Thai) [History Textbook for Grade 6] (5th ed.). Bangkok: Aksorncharoentat.
- Office of National Education Commission. (2002). **National Education Act 1999**. Bangkok: Priekwaan Graphic.

- Osatharom, Varunee. (2001). *Bab Rien Thai gab Asia Tawanok Chiang Tai "Puenban Kong Rao" Paab Saton Jettakati Udomkarn Chartniyom Thai.* (In Thai) [Thai Textbooks and Southeast Asia "Our Neighbors" the Reflection of Nationalism of the Thai Nation-State]. **Journal of Political Science**, 22(3), 1-83
- Panwichai, Lakkhana. (1999). *Udomkarn Rat kong Rat Thai nai Bab Rien Chan Prathom Suksa Por Sor 2546-2533: Maimee Chart kong Prachachon Thai nai Bab Rien* (In Thai) [The Thai-Nation Ideology as Reflected in Primary School Textbooks Published in 1921-1990: No Nation for the Thai Citizen]. **Journal of Political Science**, 21(3), 105-173.
- Prasertkul, Seksan. (2008). *Ratchart Chartpan lae Kwamtansamai.* (In Thai) [Nation State, Ethnicities and Modernization]. in **Proceedings of Academic Conference on Nationalism and Multiculturalism, Organized by (Regional Center for Social Science and Sustainable Development: RCSD, Chiang Mai University, December 22-23, 2008.** Chiang Mai.
- Putmee, Amnuoy., Yiemsawat, Pramote., Singhatammasarn, Wallapha., Sikhantagasamitr, Thassana. (2009). *Nangsue Rien Rai Wicha Puentan Sangkom Suksa Sassana lae Wattanantam Chan Prathom Suksa Pee Tee See.* (In Thai) [Social Studies, Religion and Culture Textbook for Grade 4]: Bangkok: Mac.